

תלמוד

לעולים חדשים

מסכת בבא קמא

הוראות

א. משך הבחינה : שעתיים וחצי

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה : בשאלון זה פרק אחד
מסכת בבא קמא - $(14 \times 7) = 98$ נקודות.

ג. חומר עזר מותר בשימוש : מילון עברי – לועזי / לועזי - עברי
חוברת דפים ממסכת בבא קמא ובה מספר השאלון
[בית הספר יצלם חוברת זו לנבחנים בגמרא]

ד. הוראות מיוחדות : אין

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד, יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

השאלות

ענו על שבע מן השאלות 1-10 (לכל שאלה - 14 נקודות)

1. תשלומי נזיקין והאיסור להזיק

א. "ת"ר ג' אבות נאמרו בשור הקרן והשן והרגל".

(1) כתבו ע"פ רש"י מה הם שלושת המאפיינים של "קרן"

(2) כתבו ע"פ הגמרא במה שונה רגל מקרן ובמה שונה שן מקרן.

(5 נקודות)

ב. עיינו בדברי הרב איסר זלמן מלצר שלפניכם, וענו על השאלות שאחריהם.

והינה ידועה החקירה אם חיוב נזקין הוא מצד שהתורה הטילה דין שמירה על הבעלים ומחויבים בעד

חסרון שמירתם, או דהבעלים מחויבים לשלם כשממונם הזיק, ושמירה היא פטור שפטרה התורה

להבעלים משום אונס כיוון ששמרו כראוי. והינה מלשון הרמב"ם שכתב "כל נפש חיה שהיא ברשותו של

אדם שהזיקה, הבעלים חייבים לשלם, שהרי ממונם הזיק", משמע דזהו עיקר טעם לחיוב תשלומין, ולא

דבשביל זה מחויב בשמירה.

(הרב איסר זלמן מלצר, אבן האזל, הלכות נזקי ממון, פרק א', הלכה א')

(1) מדוע הבעלים חייבים בתשלומים על הנזק שהזיק ממנו, לפי כל אחד מצדדי החקירה?

(2) על פי הרב איסר זלמן מלצר, איזה מן הצדדים בא לידי ביטוי בדברי הרמב"ם? בתשובתכם כתבו

מאילו מילים בדברי הרמב"ם למד זאת הרב איסר זלמן מלצר.

(6 נקודות)

ג. עיינו בדברי הרב אהרן ליכטנשטיין שלפניכם, וענו על השאלה שאחריהם.

הרי דברים קל וחומר, אם אדם מצווה להשיב אבדת חברו, ודאי שהוא נאסר לאבד את ממון חברו. יתרה

מזו, מצוות השבת אבדה כוללת בתוכה לא רק את החזרת החפץ האבוד, אלא גם את מניעת המצב של

איבוד. לפיכך קל וישיר הוא המעבר מדין השבת אבדה לאיסור להזיק.

(שיעורי הרא"ל — דינא דגרמי, עמ' 169-179)

הרב ליכטנשטיין למד ממצוות השבת אבדה שיש איסור להזיק, הסבירו את הלימוד של הרב

ליכטנשטיין.

(3 נקודות)

2. הדר בחצר חבירו שלא מדעתו

א. "א"ל רב חסדא לרמי בר חמא הדר בחצר חבירו שלא מדעתו צריך להעלות לו שכר או אין צריך..."
 (1) מהי ההלכה ממנה רמי בר חמא רצה להכריע את שאלת רב חסדא? כיצד רצה לפסוק רמי בר חמא בשאלת רב חסדא?

(2) מדוע רבא לא קיבל את ההוכחה של רמי בר חמא?

(6 נקודות)

ב. עיינו בדברי רבנו אשר שלפניכם וענו על השאלות שאחריהם
 אילימא בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר זה לא נהנה וזה לא חסר הוא. פר"י (מופיע בתוס') דהוא הדין נמי בחצר דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר דפטור כיון דלא נהנה אף על פי שגרם הפסד לחבירו דאפילו גירש חבירו מביתו ונעל הדלת בפניו אין זה אלא גרמא בעלמא ולא מיחייב אלא כשעת הגזילה... ורב אלפס ז"ל כתב אבל בחצר דקיימא לאגרא צריך להעלות לו שכר ואף על גב דלא עביד למיגר דהא חסריה ממונא. וכדבריו מוכח בשמעתין שלחיה בי רבי אמי אמר וכי מה עשה זה מה חסרו ומה הזיקו משמע הא חסרו והזיקו פשיטא שחייב. ומיהו כבר הוכחתי שעל החסרון אין חייב דלא הוי אלא גרמא בעלמא ואי איכא לחיוביה, מהאי טעמא איכא לחיוביה משום שאכל חסרונו של זה, ולא דמי לנועל ביתו של חבירו ולא דר בו... שלא בא לידו כלום מחסרון חבירו, אבל זה אף על גב שלא נהנה שהיה מוצא דירה אחרת בחנם מ"מ השתא מיהא קאכל מה שחבירו נפסד.

(רבנו אשר (הרא"ש) מסכת בבא קמא פרק ב' סימן ו')

- (1) לפי דברי ר"י המופיעים בתוס' אין הבדל בין דין 'זה לא נהנה וזה חסר' לדין 'זה לא נהנה וזה לא חסר'. כתבו כיצד הוא פסק בשני דינים אלו, והסבירו מדוע הוא פסק כך.
 (2) רבנו אלפס חלק על דברי הר"י, איזו הוכחה מביא רבנו אשר לדעת רבנו אלפס מהגמרא?
 (3) רבנו אשר מבדיל בין דין זה לא נהנה וזה חסר לדין נועל ביתו של חבירו ולא דר בו. כתבו כיצד הוא פוסק בכל אחד מהדינים, והסבירו ממה נובע ההבדל ההלכתי בין הדינים.
 (8 נקודות)

3. אישו משום חיצו או משום ממונו

א. רבי יוחנן סבר שאישו משום חצו ואילו ר"ל סבר שאישו משום ממונו.

- (1) הסבירו בקצרה כל אחת מהשיטות.
 (2) הסבירו מדוע כל אחד מהאמוראים לא קיבל את דעת חבירו?
 (4 נקודות)

ב. רש"י סובר שיש נפקא מינה ההלכתית בין ר"י לר"ל, כתבו בלשונכם את הנפקא מינה.
 (2 נקודות)

ג. בעלי התוס', חולקים על דעת רש"י.

- (1) כתבו מה סוברים בעלי התוס'.
 (2) התוס' מביאים שלוש הוכחות לשיטתם, כתבו שתים מהן בלשונכם.
 (8 נקודות)

4. הפורץ גדר בפני בהמת חברו

א. "אמר מר הפורץ גדר בפני בהמת חברו היכי דמי אילימא בכותל בריא בדיני אדם נמי ניחייב".

(1) על פי רש"י, הסבירו בעבור מה הפורץ חייב לשלם, ומדוע.

(2) רש"י טען שאין לחייב את הפורץ בעבור נזקי הבהמה. מהו הנימוק של רש"י לטענה זו?

(5 נקודות)

ב. עיינו בדברי הרמב"ם ובדברים של חכמי לונל שלפניכם, וענו על השאלה שאחריהם.

רמב"ם: הפורץ גדר לפני בהמת חברו ויצאת והזיקה, אם היה גדר חזק ובריא — חייב.

(רמב"ם, הלכות נזקי ממון, פרק ד', הלכה ב')

חכמי לונל: הא אמרינן בגמרא שאין הלסטים חייבין אלא אם כן הכישוה והדריכוה למקום הנזק.

(שו"ת הרמב"ם, סימן תלב)

הסבירו את קושיית חכמי לונל על הרמב"ם.

(4 נקודות)

ג. עיינו בדברי הרמב"ם שלפניכם, וענו על השאלה שאחריהם.

הפרש גדול יש בין ל' סטים שפרצו הדיר ובין חברו שפרץ לפני בהמתו. שהל' סטים כוונתם לגנוב הבהמה,

לפיכך כל זמן שלא הוציאוה מרשות בעלים לא נתחייבו ולא נעשית ברשותם, ובעת שיוציאוה נעשית

ברשותם ונתחייב בנזקה, אבל אם הניחוה שם — הרי לא עשו הנזק שנתכוונו לו, שהוא הגנבה, ולפיכך

פטורין. אבל הפורץ גדר לפני בהמת חברו אין כוונתו לגנוב, ולא נתכוון אלא שתצא הבהמה ותזיק

ויתחייבו הבעלים בנזקה, ולפיכך הוא חייב באותו נזק כדין כל מזיק. וזהו הפרש בין ל' סטים ובין פורץ

בהמת חברו.

(שו"ת הרמב"ם, סימן תלב)

על פי הרמב"ם, הסבירו את ההבחנה בין לסטים שפרצו גדר ובין אדם שפרץ גדר בפני בהמת חברו.

בתשובתכם הסבירו כיצד הרמב"ם מיישב את הקושיה של חכמי לונל.

(5 נקודות)

5. פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמיים

- א. "תניא אמר רבי יהושע ארבעה דברים העושה אותן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמיים ואלו הן..."
 (1) על דברים אלה של רבי יהושע הקשתה הגמרא: "ותו ליכא והאיכא". הסבירו את קושיית הגמרא.
 (2) על פי תירוץ הגמרא, מדוע ציין רבי יהושע דווקא את ארבעת המקרים האלה?
 (5 נקודות)

ב. עיינו בדברי הרב נחום רבינוביץ' שלפניכם, וענו על השאלות שאחריהם.
 יש לעמוד על שתי נקודות בתשובתו של רבנו (הרמב"ם) שבהן הולך הוא לשיטתו במקומות אחרים.
 בעניין גזלן וגנב פסק שכדי שיחול עליו מעמד של גנב או גזלן, צריך לעשות מעשה להוציא מרשותו של בעל הבית בכוונה לגנוב ממנו, אבל אין דרישה שיהיה מעשה קניין המועיל במקח וממכר. ראה הלכות גנבה ב', ט"ז: "הגביהו או הוציאו מרשות הבעלים... חייב". כלומר, או שעשה קניין המועיל כגון הגבהה או שהוציאו מרשות הבעלים — ואפילו משכו לרשות הרבים, שאין משיכה מועילה שם לקנות — "מעת שהוציאוה נעשית ברשותם" מדין גנב, וממילא מתחייב בכל נזקיה של הגנבה כמו שכתב (הרמב"ם) כאן בתשובתו. הנקודה השנייה היא לעניין חיוב מזיק שפסק (הרמב"ם) בהלכות חובל ומזיק ז', ז': "כל הגורם להזיק ממון חברו חייב לשלם נזק שלם מן היפה שבנכסיו כשאר המזיקין, אף על פי שאינו הוא המזיק זה הנזק עצמו באחרונה, הואיל והוא הגורם הראשון — חייב". בשונה מהמקרה של פרצוה לסטים, כאן החיוב הוא לא מטעם היותו גזלן, אלא משום שכל מעשיו נעשו לגרום נזק, ולא כדי לגזול את הבהמה. כלומר, כאשר ישנה כוונה להזיק, אפילו אם אופן גרימת ההזיק הוא על ידי הסרת מונע בלבד, שאינו פועל על הבהמה עצמה — חייב. דהיינו לא רק שלא נגע בבהמה, ואפילו לא עמד בפניה, אלא הסיר מונע בלבד = פרץ גדר, כיוון שנתכוון להזיק — חייב. אבל פרצוה לסטים ולא עמדו בפניה והניחוהו כמו שהיא, כיוון שרק הסירו מונע ולא נתכוונו להזיק — אינם חייבים על ההזיק שעשתה הבהמה.

(הרב נחום רבינוביץ', יד פשוטה, רמב"ם הלכות נזקי ממון, פרק ד', הלכה ב')

- (1) על פי הרב נחום רבינוביץ', הסבירו את שיטת הרמב"ם בנוגע לחיוב גנב וגזלן, ואת שיטת הרמב"ם בנוגע לחיוב מזיק.
 (2) על פי תשובתכם על התת-סעיף הקודם, ב(1), הסבירו את ההבחנה של הרמב"ם בין לסטים שפרצו גדר ובין הפורץ גדר בפני בהמת חברו.
 (9 נקודות)

6. "מי ישקני מים מבור בית לחם"

א. על פי ההסבר של רבא בשם רב נחמן, כתבו מהו המקרה שבנוגע אליו שאל דוד המלך "מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער". היעזרו ברש"י.

(3 נקודות)

ב. "רב הונא אמר גדישים דשעורים דישראל הוו דהוו מטמרי פלשתים בהו וקא מיבעיא ליה מהו להציל עצמו בממון חברו"

(1) הסבירו את שאלתו של דוד המלך על פי התוספות.

(2) תשובת הסנהדרין לדוד הייתה "אסור להציל עצמו בממון חברו". על פי מה שהסברתם בתת-סעיף

הקודם, ב(1), הסבירו את תשובת הסנהדרין על השאלה של דוד המלך.

(5 נקודות)

ג. על פי ההסבר של רבנן ואיתימא רבה בר מרי, התשובה של הסנהדרין לדוד המלך מבוססת על הפסוק "חבל ישיב רשע גִּזְלָה יִשְׁלַם" (יחזקאל, ל"ג, ט"ו).

הסבירו את התשובה של הסנהדרין, והסבירו כיצד היא נלמדת מפסוק זה.

(6 נקודות)

7. המדליק את הגדיש והיו בו כלים

א. ע"פ רב כהנא, באיזה מקרה יודו חכמים לר"י? מדוע?

(4 נקודות)

ב. רבא מקשה על שיטתו של רב כהנא מדברי המשנה.

(1) צטטו את דברי המשנה מהם רבא מקשה על הסברו של רב כהנא והסבירו את קושייתו.

(2) ע"פ רבא, באיזה מקרה יודו חכמים לר"י?

(6 נקודות)

ג. בעלי התוספות דנו בדעת רבא.

חכמים דרשו מפסוק בתורה שאדם פטור מתשלום בעבור טמון. על פי בעלי התוספות, מהו המקרה

שאליו נוגעת הדרשה של חכמים? ומהו המקרה שאליו הדרשה אינה נוגעת?

(4 נקודות)

8. עין תחת עין- ממון

א. הגמרא מבררת כיצד לומדים מהתורה שעין תחת עין-ממון, ומביאה לכך לימודים רבים, חלקם נדחים וחלקם נשארים. בחרו את אחד הלימודים שנשארו למסקנה.

(1) צטטו את הפסוק ממנו לומדים.

(2) כתבו כיצד, למסקנה, למדה הגמרא מפסוק זה שעין תחת עין-ממון?

(5 נקודות)

ב. עיינו בדברי הרב הרב יעקב אריאל, וענו על השאלות שאחריהם.

השאלה הנוקבת היא, אם אכן משה אמת ותורתו אמת, מדוע כתבה התורה את הדברים בנוסח מטעה? הרי יכלה התורה לכתוב מפורש ממון תחת עין? והתשובה לכך היא שבכוונה נכתבו הדברים בנוסח זה בדווקא... התורה שבכתב עוסקת ברעיון המופשט, בעוד שיישומו מתפרש ע"י התורה שבעל פה... בתורה שבכתב אכן הדרישה היא "עין תחת עין" – כאמור, באופן תיאורטי בלבד. הכוונה היא אכן לענישה חמורה של התוקף. חטאו לא יכופר אלא כאשר הוא עצמו יענש באותה חבלה שעשה לחברו. מידת הצדק מחייבת שיחוש בעצמו מה שעולל לזולתו. "מאי דעלך סני לחברך לא תעביד" (שבת לא ע"א). רק מידה כנגד מידה ממש יכולה להרתיע פושעים חמורים מלפשוע. אלא שכאמור, מבחינה מעשית לא ניתן למצות את הצדק במלואו. אין לנו אפשרות להעניש את החובל באותה מידה בדיוק שבה חבל ברעהו. גם מבחינתו של הניזוק לא תצמח לו שום תועלת מכך שחובלו יעשה אף הוא בעל מום כמוהו. אולי מידת הנקמה שלו תבוא על סיפוקה. אולם היא הנותנת! התורה מעוניינת בחינוך האדם ותיקונו, ולפחות לפצות את הניזוק כדי שישתקם... גם לאחר שהמשמעות המעשית היא תשלום, אין בתשלום זה פיצוי לעינו של הנחבל. כי לאמיתו של דבר אין שום פיצוי בעולם לאבר שנקטע. התשלום הוא עונש לחובל. יש לו מעמד מעין קנס, או כפרה, על העין שהיינו צריכים ליטול ממנו... התורה שבכתב מביעה את הדרישה הרעיונית; התורה שבעל פה – את הביצוע המעשי. האידאה והמציאות חייבות להתבטא בשני כלים שונים. חייב להיות פער ומתח בין השניים. זו מושכת לכיוון האידאי, וזו מתחשבת במציאות הריאלית. אילו התורה היתה כולה בעל פה, היתה עלולה להיפך לנימוס אנושי השקוע כולו בריאליות מעשית וקטנונית, חסרת מעוף וחזון. אילו התורה היתה כולה בכתב, אי אפשר היה לממש אותה בחיי המעשה המתחלפים והמשתנים. החיים מחייבים יישום במצבים המשתנים בכל רגע ורגע, ודורשים התייחסות מיוחדת לכל מקרה ומקרה.

(הרב יעקב אריאל, מאהלי תורה, עמ' 132-134)

(1) מדוע לא נכתב בתורה במפורש 'ממון תחת עין'?

(2) מה התועלת בתשלום לעומת האפשרות להעניש את החובל, ולעשותו גם כן בעל מום?

(3) הסבירו מדוע יש שוני או פער בין הכתוב בתורה שבכתב ובין הכתוב בתורה שבעל פה.

(9 נקודות)

9. פסיקה בדיני חבלות כיום

א.

(1) נזקי אדם באדם ונזקי אדם בשור גובים בארץ-ישראל, ולא גובים בבבל. הסבירו את הטעם להבדל זה.

(2) על פי מסקנת הגמרא, כתבו את שלוש התנאים שבמקרה שהם יתקיימו — "עבדין שליחותיהו" בבבל.

(8 נקודות)

ב. עיינו בדברי הרב אברהם יצחק הכהן קוק, וענו על השאלות שאחריהם.

בכל מה שנתן רשות לבית דין לעשות לפי שעה דבר שלא על פי דין תורה, צריכים הם שלא להנהיג בדבר זה שום תואר וצורה של משפט האמור בתורה, שלא יביא הדבר לידי טעות, שהם מוסיפים על התורה או משנים אותה, חלילה, אלא יעשו היכר שאין עושים דבר זה כי אם מצד צורך השעה ולא מדין תורה. ומטעם זה החמירו מאוד גאוני בבל, שבמקום שפוסקים קנס במידי דלא עבדין שליחותיהו אלא מפני צורך השעה, שלא לומר דבר קצוב כמה ייתן המתחייב, שזה יהיה כבר כמו משפט של תורה, ובאמת אין כוח לבית דין שאינם סמוכים לדין תורה במידי דלא עבדין שליחותיהו, אלא מנדין את החייב עד שייתן כראוי, וכשרואים שנותן כשיעור הראוי לפי אומד הדעת שיתפייס הניזוק, די בכך.

(הרב אברהם יצחק הכהן קוק, שו"ת משפט כהן, סימן קמ"ג)

(1) מהו המנהג של גאוני בבל שהרב קוק מזכיר בדבריו?

(2) מהו העיקרון ההלכתי שעל פיו הרב קוק מנמק את מנהג הגאונים?

(6 נקודות)

יסודות תורה שבעל פה

א.

- (1) מה הן "בריינות", ומהי "תוספתא"?
- (2) מדרשי ההלכה – מכילתא, ספרא וספרי – חוברו בתקופת התנאים.
 - I. כתבו מה מאפיין את מדרשי ההלכה.
 - II. בחרו ב**אחד** ממדרשי ההלכה האלה, וציינו מהו החומש שעליו נכתב מדרש הלכה זה.
(7 נקודות)

ב.

- (1) "משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שימשו כל צורכן, הרבו מחלוקות בישראל ונעשו שתי תורות."
(תוספתא חגיגה, פרק ב', הלכה ט')
- הסבירו את הביטוי "שלא שימשו כל צורכן".
- (2) "אלו ואלו דברי א-לוהים חיים הן" (עירובין יג, ע"ב), הסבירו כיצד ייתכן ששתי דעות סותרות יהיו "דברי א-לוהים חיים".
(7 נקודות)

בהצלחה!

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל
אין להעתיק או לפרסם אלא ברשות משרד החינוך